

"יצאנו עם ג'יפ אחד, חזרנו עם שניים"

עמיה גלילי מראיינת את איציק הדס

עד שנת 1967 היו ממזרח ללטרון שלושה כפרים פלסטינים, עמואס, יאלו ובית נובא. כבר במהלך המלחמה החלו חיילים וקבלנים פרטיים להרוס את שלושת הכפרים הריקים. מאוחר יותר הקימה הקרן הקיימת לישראל על שטחי הכפרים ההרוסים את "פארק קנדה". איציק הדס היה בשנת 1967 חבר קיבוץ הראל, הסמוך לשלושת הכפרים. עמיה גלילי ראינה אותו על הריסתם.

יוסף הוכמן, הריסת הכפר עמואס, 1967

עמיה גלילי: האם אתה יכול להתחיל מלספר על היום שבו הגעתם לאזור לטרון אחרי המלחמה?

איציק הדס: בעיקרון, תכף אחרי שהסתיימו הקרבות והודיעו לנו שהשטח לא בדיוק נקי אבל אפשר להסתובב, עלינו כמה חבר'ה על ג'יפ ויצאנו לחפש את עדר הכבשים שגנבו לנו יום לפני פרוץ הקרבות. גנבו לנו בערך מאתיים ראש של צאן, והם כולם היו מסומנות וחשבנו שנמצא משהו כי זה היה נזק אדיר. בדרך, כשעברנו את הקו הירוק, הסתבר שבסופים בנחל התחבאו פדאיונים סודנים. הם פתחו עלינו במטח אש נוראי. איך לא נפגענו אני לא יודע, אבל התארגנו מהר והיינו חמושים כמו שצריך, והחזרנו להם אש והגיע מהר מאוד משמר הגבול וביחד חיסלנו אותם ויצאנו בשלום והגענו ליאלו. לכפר. ליאלו. לכפר שתמיד ראינו אותו דרך המשקפות. אף פעם לא דרך קנה הרובה, כי לא כיוונו לשם אף פעם, רק בדקנו שהם לא באים אלינו, כי השדות שלנו היו ממש מול הכפר שלהם ומול מנור לטרון. עברנו, נסענו – היה שקט פסטורלי בלתי רגיל. נכנסנו לכפר. הוא היה ריק מתושבים, פה שם איזה איש זקן או אשה זקנה שיושבים בחצר ולא מבינים מה קורה להם. עזים שמסתובבות, כבשים שמסתובבות, תרנגולות שמתעופפות, כלבים, אבל אנשים כבר לא היו. מי שלח אותם, למה הם הלכו, לא קיבלנו תשובה כי לא היה עם מי לדבר.

עמיה גלילי: לא היה אף חייל בסביבה? איציק הדס: לא ראינו אף חייל. עד שפגשנו במקרה עבר שם סויר של כמה חיילים, שאלנו אותם מה קורה? אמרו לנו חבר'ה, תסתובבו, תחפשו את הכבשים שלכם, אנחנו לא יכולים לעזור לכם למה אין פה אף אחד. אמרו לנו, הלכו. זאת היתה התשובה. אם הם ידעו יותר מאיתנו אני

לא יכול לחתום. אבל זאת היתה התשובה. הסתובבנו, עברנו בחצרות, מצאנו אולי חמש כבשים מסומנות בסימן שלנו. עד כדי כך לא היתה שם שמירה של הצבא, שראינו ג'יפ לאנדרובר של הצבא הירדני מצויד כמו שצריך עומד עם המפתחות בפנים. אמרנו מה יכול להיות, במקום הכבשים ניקח את הג'יפ. אחד מהחבר'ה נכנס פנימה, הניע את הג'יפ, היה דלק, הכל. יצאנו עם ג'יפ אחד, חזרנו עם שניים. לא יכולנו להירגע מהעובדה שלא מצאנו שם אף אחד, שלא יכולנו לדבר עם אף אחד. היו שם איזה שני ערבים מבוגרים מאוד שבקושי, בתנועות ידיים, הסבירו לנו שאין להם מה להגיד והם לא יודעים.

עמיה גלילי: מה שאלתם אותם?

איציק הדס: שאלנו אותם איפה כולם והם עשו תנועות עם הידיים, ראחו, הלכו. לך תוציא מאחד כזה מה היה. ת'אמת שבמכה הראשונה זה לא עניין אותנו. לא חשבנו שיש פה משהו חריג. את העובדה של למה לא מצאנו אף אחד הבנו רק אחרי שבועיים שלושה כשעברנו לחפש עוד פעם וראינו שמהכפרים אין כלום. פשוט אין כלום. הסתובבו שם כמה קצינים, רצינו לשאול. תשובה לא היתה. אם אני זוכר טוב, אחד מהם אמר: אלה תוצאות המלחמה.

עמיה גלילי: מתי בדיוק באתם לשם בפעם הראשונה?

איציק הדס: זה היה בשישה ביוני אחרי הצהריים. היו שם כלים הנדסיים אבל הם עמדו בצד לא עשו כלום. כל הבתים היו במקום, כל החצרות היו פשוט ריקות מאדם, חוץ מכמה כלבים. נסענו, ת'אמת שאיש לא הפריע לנו, איש לא שאל אותנו. בדיעבד, כמו שאשתי אמרה לי, עשיתם מעשה פזיזות של נעורים. מה שנכון נכון. כי היו יכולים להיות שם מוקשים, לך תדע מה יכול להסתתר בכפר כזה שעד לפני

שבוע ישבו בו לגיונרים, אותם לגיונרים שהיו יורים עלינו כשהיינו מעבדים את השדות ממול. אנחנו תמיד ראינו אותם, היינו יושבים בתצפיות במשלט 3.

עמיה גלילי: ראיתם פליטים הולכים?

איציק הדס: ראינו קבוצות של אנשים עוברים. הכיוון היה תמיד מזרחה. אבל שוב, זה לא היה הרבה. לא היו יכולים להיות הרבה, כי הכפר כבר היה ריק. לאן הם הגיעו אני לא יודע. אחרי זה עברנו גם לעמואס וראינו שם בדיוק את אותה תמונה. שם ראינו קצת יותר אנשים, אבל כולם היו ארוזים. הם לא הסכימו לדבר. גם לא היו הרבה אנשים שעוזבים. מעט. הכפרים היו פשוט ריקים.

עמיה גלילי: מה הרגשת, מה חשבת כשראית את זה?

איציק הדס: שאנשים נבהלו מקולות הירי ששמעו מחטיבת הראל. הבנו שלא היו שם קרבות מי יודע מה, הנחנו שהם כנראה ברחו, שכשהלגיון הסתלק הם הבינו שהמגן שלהם נעלם והמטרה גם נפלה, כך שנפלה כל חגורת הביטחון שהיתה להם מסביב. הנחנו שהפחידו אותם כל כך מהישראלים. כשהסתובבנו אליהם וניגשנו אליהם בידדות, לבודדים שהיו בעמואס, אני זוכר שהם שאלו אותנו בהשתאות, אתם ישראלים? את הקצת ערבית הזאת הבנו. כי עזרא הוא דובר ערבית והוא הבין ויכל לדבר איתם. הם פשוט השתאו לראות שישראלים כאלה לא יורים עליהם ולא עושים שום דבר. כנראה שהפחידו אותם כל כך מהשד הישראלי. אני מקשר את זה כמו שאמרתי לך בטלפון ל'48. ב'48 גרתי בתור ילד בבת גלים. מעלינו היתה שכונה שנקראה זיתון. היתה שם משפחה שהיינו מאוד בידידות איתם. זאת אומרת ההורים שלי והם היו מבקרים אחד אצל השני. כשהמלחמה היתה באוויר אז

הילד, אם אני זוכר טוב קראו לו מוחמד, את השם משפחה אני כבר לא זוכר, אמר לי, אנחנו הולכים כי אתם תהרגו אותנו. את זה אני זוכר. אמרתי לו, למה שנהרגו אתכם, אנחנו שכנים. אמר לי, המוכתאר אמר לנו שאתם תהרגו אותנו, והמשפחה שלנו בורחת. וזה אני מדבר איתך על 48'. אני מניח שמאחורי הכל המנהיגים שלהם היו כל כך מטומטמים שהם הפחידו את העם הפשוט ושכנעו אותם לברוח והבטיחו להם אלפי הבטחות שהם יחזירו אותם תוך שבוע־שבועיים, כי הוא היה אומר לי הילד הזה, ואני מתאר לי שהוא שמע את זה בבית או באיזה מקום, שנחזור אני אתנהג אליך יפה. ואני אמרתי, אבל אני מתנהג אליך עכשיו יפה, למה אתה בורח? זה זיכרונות ילדות. הייתי כולו בן עשר.

עמיה גלילי: מה היו הקשרים בין המשפחות?

איציק הדס: היינו קונים אצלם. היו שתי משפחות, מאחת היינו קונים ירקות טריים ומהשנייה ביצים. אני לא זוכר מי היה מי. בכל זאת עברו שישים וכמה שנה. כן, שישים. אני מניח שבסך הכל מה שקרה ב־48' קרה בסך הכל ב־67', אולי קצת יותר ברוטלי. כי פשוט תפסנו את עצמנו על הסוס, ב־high יותר מהיר. את זיתון למשל לא הרסו, או שחידשו את הבתים או ששיפצו אותם, והאפורופוס הכללי מכר אותם ליהודים ועכשיו יש שם את שכונת הים.

עמיה גלילי: אתה יכול להמשיך לספר לי על הכפרים?

איציק הדס: כשחזרנו לשם, אם אני זוכר נכון אחרי שבועיים, שלושה, פשוט ראינו פֶּלטות. ראינו חורבות אבנים שגם אותן כנראה גילו אחרי כן. הייתי מגיע עד הקו הירוק ושם נעצר. משהו פנימי. לא יכולתי לראות את זה, ניסיתי כל הזמן לחשוב מה

היה קורה אם זה היה קורה לנו, ניסיתי להשליך את זה הפוך וזה היה מדכא. גם לא קיבלתי שום הסבר הגיוני. יוסף הוכמן, עד כמה שאני זוכר, דווקא כן הלך וכן שאל וכן קיבל תשובות. הוא אמר לך משהו? **עמיה גלילי:** הבנתי שהתשובות שהוא קיבל היו שזו היתה נקמה על 48'.

איציק הדס: כי אני לא הלכתי ולא רציתי לשמוע את מה שישמיעו לי. פשוט לטמון את הראש בחול, זה מה שרציתי. **עמיה גלילי:** מה חשבת שתשמע? **איציק הדס:** משהו מהסוג הזה.

עמיה גלילי: למה?

איציק הדס: תראי, למרות שב־48' בן דוד שנורא אהבתי נהרג בקרבות על ירושלים, לא היתה בי, לא רציתי נקמה. הערכתי שנקמה זה האמא של כל השטויות שאפשר לעשות. אני עד היום משוכנע בזה. שנאה ונקמה זה איום ונורא. זה דברים שאת השלום והניצחון לא יביאו. תמיד אמרתי על מלחמת 67' שיש איזה אַמרה צבאית שאיזה מצביא גרמני טבע אותה, אמר, יש כאלה שמנצחים בקרב ומפסידים במלחמה ויש כאלה שמפסידים בקרב ומנצחים במלחמה. ב־67' ניצחנו את הקרב והפסדנו בגדול את המלחמה. ההרס של הכפרים האלה זה חלק מההפסד של המלחמה. כי אם זה הביא אותנו לעשות את הדברים האלה, כי בסך הכל פגענו במי? באזרח הפשוט, המסכן שכל מה שהוא מבקש זה לעבד את הקרקע שלו ולחיות בשלום. אולי אני נאיבי, אבל זה מה שאני מאמין בו. עובדה שהיו כאלה שחזו את מה שיהיה. ליבוביץ' למשל חזה בדיוק את מה שיהיה. שהכיבוש ישחית אותנו. הנקמה על 48' זה תרוץ של ילד קטן. אפילו לא. לא הצלחנו אף פעם להוציא מי נתן את ההוראה. לא חושב שתצליחו אי פעם. גם אם מישוהו נתן אני חושב שממבט של זמן הוא לא יודע את זה.

עמיה גלילי: בשבועיים שעברו עד שהרסו את הבתים, ראיתם פלסטינים שעוברים בשטח?

איציק הדס: לא. לא כל כך התאמצנו, היינו יותר שקועים בלארגן את המשק מחדש. המשק נפגע בתחזוקה, כי אנחנו התעסקנו בשמירה ובפטרולים מסביב.

עמיה גלילי: אמרת שראיתם אנשים זקנים בבתים. ראיתם מה קרה להם אחר כך?

איציק הדס: אין לי מושג. לא ראינו אף בית שנהרס. אבל כשהיינו בכפר בביקור הראשון השולחנות היו ערוכים לארוחה, כאילו אנשים עוד חיים שם. אבל אין אנשים. לא ראינו חפצים אישיים, שהם כנראה לקחו כשהם הלכו. זה היה עצוב. בדיעבד הצטערתי שטֶלפנת, כי החזרת לי, החזרת מראות שלא הייתי רוצה לזכור ואז זה התחיל לעבוד שעות נוספות ה־ה, הזיכרון. בעקבות האירוע המוחי הייתי צריך לעבד את המחשב יותר חזק. הצד החיובי הוא שזוכרתי בהכל.

אני עד היום לא מבין איזה היגיון היה בזה. כמו שאני נרתע להגיע להראל, אני נרתע להגיע לפארק קנדה. כי רק כשאני חולף בכביש לירושלים, אני נזכר במה שהיה שם. ואני לא אוהב להיזכר בזה. זה לא ללשון מליצה. זה איפשהו הצד האנושי. אני מתווכח לא פעם עם חברים דתיים שלי, ואומר שכשאומרים "אתה בחרתנו" לא מתכוונים שנהיה הכי חזקים אלא שנהיה הכי אנושיים והכי בני אדם. וזה מפריע לי שאנחנו לא. וזה הפריע לי גם אז.

עמיה גלילי: דיברו על זה בקיבוץ, היה דיון על זה? **איציק הדס:** כן, ממש כדאי למצוא את העיתונים של הקיבוץ, "במשלט", שם יש עקבות לזה. גם בינינו היו כאלה שאמרו, יופי, צריך להראות להם. אבל היו כאלה מהחבר'ה שלי, מאלה שחשבו כמוני,

שאמרתי בסדר, עשינו את זה, אבל מה זה יביא לנו, מה זה ייתן לנו?

עמיה גלילי: פגשתם חיילים ושאלתם אותם על מה שקרה שם?

איציק הדס: שאלנו אחרי זה, כשהלכנו להחזיר את הג'יפ שכאלו גנבנו, במירכאות, סיכמנו שמחזירים אותו כי זה רכוש צה"ל, אז שאלנו את החיילים איך יכולנו לקחת אותו? איך לא שמרתם שם? אם אני זוכר טוב, התשובה שקיבלנו היתה שבמילא תוכנן להרוס את המקום. כששאלנו למה, לא קיבלנו תשובה.

עמיה גלילי: מתי זה קרה?

איציק הדס: זה היה משהו כמו שבוע־עשרה ימים אחרי זה. אז החזרנו את הג'יפ בטקס

חגיגי ובצער רב כי הוא היה מאוד יפה.

עמיה גלילי: מה היה המצב של הבתים אז? **איציק הדס:** חלק גדול מהבתים כבר לא היה. זה היה בעבודה.

עמיה גלילי: הכרתם מישהו מהאנשים שעברו בהריסת הבתים?

איציק הדס: לא. היו גם חיילים וגם קבלנים פרטיים. אני אישית מאוד הצטערתי על זה שהערכים עזבו ב־48'. כי שיחקתי המון עם ילדים ערבים. דיברתי ערבית הרבה יותר טוב ממה שאני מדבר היום. אני לא זוכר שאי־פעם פחדתי לעלות למעלה ולהסתובב שם בשכונה כשהייתי ילד, ואני לא זוכר שאי־פעם ההורים שלי הזהירו אותו ואמרו לי אל תלך, יש שמה, למרות שכשפרצה

המלחמה והכל אבא שלי היה נוסע לעבודה כל יום במשורייך, כי הוא ניהל את המחלבה של תנובה בחיפה. היה נוסע כל יום מבת גלים גשר חושנייה למעלה או דרך העיר התחתית, היה מגיע משורייך בבוקר לוקח אותו ובערב מחזיר אותו. עד שהוא לא היה מגיע מפה לפה, מודיע שהוא מגיע בשלום. זה גם למה אני מתעב כל כך מלחמה. אני זוכר מה זה עשה לנו בתור ילדים. זה פוגע בנפש וזה לא נגמר אף פעם. אז כשמזכירים לי דברים כאלה הכל צץ. טוב. די, מספיק, סחבת אותי כבר יותר מדי. אין לי בעיה שתפרסמו את זה. עשיתי משהו שאני מאמין בו, משהו אנושי ואז אין לי בעיה ללכת איתו עד הסוף.

י 101 הוכמן, חיילי צה"ל מפקחים על הגרוש מעמואס, 1967

